

25. 2. Чиркин В.Е. Контрольная власть // Государство и право. – 1993. – №4. – С. 10-11. 3. Андрийко О.Ф. Державний контроль: теорія і практика. – К., 1999. – С. 5. 4. Бобровник С.В., Богініч О.Л. Система законодавства України: актуальні проблеми та перспективи розвитку. – К., 1994. – С. 63. 5. Там само. 6. Державна виконавча влада в Україні. – К., 2000. – Ч. II. – С. 131. 7. Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 50. – Ст. 472. 8. Відомості Верховної Ради. – 1991. – №6. – Ст. 37. 9. Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 13. – Ст. 110. 10. Правовое государство, личность, законность. – М., 1997. – С. 25. 11. Нижник Н.Р. Правове регулювання державно-управлінських відносин // Правова система України: теорія і практика. – К., 1993. – С. 122-123. 12. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи. – К., 1998. – С. 220. 13. Андрийко О.Ф. Контроль в демократическом государстве: проблемы и тенденции. – К., 1994. – С. 107.

Надійшла до редколегії 15.11.2000

*Б.А. Кормич,
аспірант каф. морського та митного права
Одеської національної юридичної академії*

Співвідношення національної безпеки та національних інтересів

У загальному розумінні “національна безпека – це державна політика, скерована на створення внутрішніх і міжнародних умов, сприятливих для збереження чи зміцнення життєво важливих національних цінностей; це стан, що забезпечує захищеність інтересів народу й держави, суспільства та кожного його члена” [1]. Залежно від об’єктного складу (особи, суспільства або держави, що є об’єктом загрози) ми можемо визначити: міжнародну безпеку, національну безпеку (безпеку держави), особисту безпеку (безпеку конкретної особи) та суспільну безпеку (безпеку невизначеного кола осіб). У залежності від сфери суспільних відносин, що є об’єктом загрози, можна виділити: військову, економічну, політичну, екологічну, санітарно-епідеміологічну, культурну, інформаційну, технологічну, ядерну, пожежну, безпеку дорожнього, залізничного та повітряного руху, безпеку мореплавства та деякі інші види безпеки.

Конкретний зміст національної безпеки має діалектичну природу і визначається характером наявної чи можливої загрози чи загроз, тим самим актуалізуючи певні її складові: військові, екологічні, політичні і т. ін. Проблема національної безпеки конкретної держави носить індивідуальний характер, і напрям залежить не тільки від теперішнього геополітичного становища країни але й від історичних, політичних та правових аспектів виникнення та розвитку країни протягом всього її існу-

вання (в особливості це характерно для “молодих” країн, таких як Україна). Подібні аспекти включають в себе характер та зміст основної національної ідеї, наявність історичних загроз та противників у вигляді сусідніх країн. Для прикладу можна навести Францію, частина ядерних сил стримування якої була націлена на територію Федеративної Республіки Німеччини, яка вважалась серед найбільш вірогідних противників до початку 90-х рр., і це не дивлячись на те, що з середини 50-х рр. обидві країни були членами НАТО, Європейського Економічного Союзу і не мали територіальних претензій.

У цілому, політика національної безпеки держави спрямована на зменшення та уникнення наявних та можливих загроз нормальному розвитку держави у відповідності з її цілями і є частиною національних інтересів держави. Характеризуючи поняття національних інтересів, необхідно усвідомлювати, що інтерес взагалі – це “об’єктивно зумовлений мотив діяльності окремої людини, соціальної спільноти, суспільства в цілому, спрямований на досягнення мети” [2]. Ми маємо можливість визначити таку структуру інтересу: конкретні об’єктивні умови існування суб’єкту цього інтересу, суб’єктивна система цінностей, яка обумовлює конкретні завдання та необхідність їх досягнення і, нарешті, конкретна ціль (завдання) що стоїть перед суб’єктом. Таким чином, в той час, як поняття національної безпеки виражається в стані захищеності держави, її громадян та їх життєво важливих інтересів від різного роду загроз, поняття національних інтересів як раз і відбиває зміст головних цінностей, цілей і прагнень суспільства і держави на конкретно-історичному етапі розвитку. Національні інтереси можна визначити як “інтегральний вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізуються через політичну систему відповідної держави, як компроміс у поєднанні запитів кожної людини і суспільства в цілому” [3].

Державна політика завжди виражає і представляє певний суспільний інтерес, і митна політика, як складова її частина не є виключенням. У формуванні митної політики виражаються інтереси держави та суспільства в цілому (національні інтереси) та інтереси окремих фізичних та юридичних осіб (наприклад при проведенні антидемпінгових справ по заявах суб’єктів господарської діяльності). Категорія національних інтересів носить системний характер в тому розумінні, що, з одного боку, вона є основою для визначення цілей і напрямків державної політики та діяльності органів публічної влади і політичної системи в цілому, а, з іншого боку, в тому, що сам зміст національних інтересів формується в процесі розвитку держави і суспільства під впливом зовнішніх і внутрішніх об’єктивних факторів, в формуванні змісту національних інтересів приймають участь всі інститути держави, суспільства, окремі громадяни. Подібна ситуація вимагає комплексного підходу до формування національних інтересів та характеризує його як досить складний процес, оскільки при визначенні єдиної загальнонаціональної системи

потреб (інтересів) необхідно врахування інтересів і потреб різних за характером суб'єктів (держави в цілому, її органів та інститутів, суспільства, суспільних груп, індивідів). Нерідко подібні інтереси можуть бути радикально протилежні і вступати в конфлікт. Для уникнення таких конфліктів і необхідне існування базових національних та державних цінностей, які як правило формалізуються в нормах головних законодавчих актів держави.

Подібний комплексний підхід та досягнення консенсусу щодо визначення конкретних національних інтересів передбачає урахування багатьох політико-правових, економічних, історичних, моральних факторів. Основою національних інтересів, як вже говорилося вище, є триєдина система, що включає в себе національну ідею, головні цілі та прагнення (потреби) суспільства. Нормативно-правовий вираз подібних цілей і прагнень ми можемо знайти в Конституції України, яка в даному випадку виступатиме в якості суспільного договору. В преамбулі Конституції зокрема сказано, що Верховна Рада України приймає цю Конституцію – основний закон України, “від імені Українського народу, громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України, прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями” [4]. Цю заяву ми можемо розглядати як визначення головних державних і суспільних цінностей, які також знайшли своє закріплення в інших правових нормах Основного Закону. Так наприклад, до базових національних цінностей ми можемо віднести збереження суверенітету та незалежності, демократичний розвиток, соціальну спрямованість держави, додержання принципу верховенства права (ст. ст. 1 та 8 Конституції), забезпечення унітарного державного устрою, цілісності та недоторканості державної території (ст. 2 Конституції), республіканської форми правління та принципу розподілу влад (ст. ст. 5 та 6 Конституції), захист людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки як найвищої соціальної цінності (ст. 3 Конституції). Додержання подібних базових принципів при визначенні головних національних інтересів та напрямів державної політики є конче необхідним саме для молодій держави, якою є Україна, оскільки вона ще не має сталої політичної та правової системи яка мала б забезпечити стабільність та спадкоємність її розвитку.

Взагалі, вперше в законодавчій практиці України питанню національної безпеки та національних інтересів було приділено увагу в Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. [5]. Зокрема, розділи VII та IX Декларації були присвячені питанням відповід-

но екологічної та зовнішньої і внутрішньої безпеки, хоча необхідно зазначити, що питання безпеки в цьому нормативно-правовому акті не були достатньо розроблені, і в першу розглядалися питання системи державних органів щодо забезпечення відповідних видів безпеки. Але це був документ, так би мовити, перехідного періоду.

На сьогоднішній день, при розгляді питання щодо змісту поняття національних інтересів та національної безпеки в контексті формування національної митної політики, необхідно згадати такий нормативно-правовий акт як “Концепція (основи державної політики) національної безпеки України”, яку було прийнято Постановою Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. [6] (далі Концепція). Саме в цій Концепції ми можемо знайти формально виражені в правових нормах напрями державної політики щодо забезпечення національної безпеки та національних інтересів, а також конкретний їх зміст, що є актуальним для нашої держави саме на теперішній момент її розвитку.

Розділ I Концепції визначає, що: “Національна безпека України як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей” [7]. Відповідно, головними об’єктами національної безпеки називаються: громадянин – його права і свободи; суспільство – його духовні та матеріальні цінності; держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність кордонів. Таким чином визначаються не тільки об’єктний склад національної безпеки але й специфічні, властиві їм життєво важливі інтереси, які, як ми можемо бачити, є різними для кожного з трьох типів об’єктів.

Головним шляхом забезпечення національної безпеки, згідно з Концепцією, є проведення державної політики у відповідності з розробленими доктринами, стратегіями, концепціями і програмами. Головними напрямами проведення державної політики є політична, економічна, соціальна, воєнна, екологічна, науково–технологічна та інформаційна сфери. Конкретний зміст заходів по забезпеченню національної безпеки обумовлюється пріоритетністю національних інтересів України та характером і масштабами загроз цим інтересам. Вживані заходи повинні бути своєчасними та адекватними, ґрунтуватися на правових засадах та демократичних принципах (пріоритет прав людини, верховенство права, баланс інтересів особи, суспільства та держави; демократичний цивільний контроль і т. ін.).

Розділ II Концепції присвячено такій категорії як національні інтереси, яку автори Концепції намагаються тлумачити через зміст останніх. Так визначається, що національні інтереси України відображають фундаментальні цінності і прагнення Українського народу, його потреби в гідних умовах життєдіяльності, а також цивілізовані шляхи їх створення і способи задоволення.

До пріоритетних національних інтересів віднесено: створення громадянського суспільства, підвищення ефективності органів державної влади та місцевого самоврядування, розвиток демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини; досягнення національної злагоди, політичної і соціальної стабільності, гарантування прав української нації та національних меншин України: забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості кордонів; створення самодостатньої соціально орієнтованої ринкової економіки; забезпечення екологічно та технологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства; збереження та підвищення науково-технологічного потенціалу; зміцнення генофонду Українського народу, його фізичного і морального здоров'я та інтелектуального потенціалу; розвиток української нації, історичної свідомості та національної гідності українців; розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності громадян усіх національностей, що складають Український народ; налагодження рівноправних та взаємовигідних відносин з усіма державами, інтегрування в європейську та світову спільноту [8].

Ці базові національні інтереси повинні враховуватись при розробці державної політики України, різного роду державних програм, бути головним критерієм в діяльності всіх органів державної влади та місцевого самоврядування, поважатися політичними партіями, рухами, окремими громадянами.

У Розділі III Концепції – “Загрози національній безпеці України” наведені основні можливі загрози національній безпеці України в найбільш важливих сферах життєдіяльності. Серед переліку подібних загроз необхідно виділити зокрема такі, як: в політичній сфері – відсутність ефективних механізмів боротьби зі злочинністю і тероризмом; в економічній сфері – неефективність системи державного регулювання економічних відносин, неконтрольований вплив за межі України інтелектуальних, матеріальних та фінансових ресурсів, економічна ізоляція України від світової економічної системи, діяльність тіньових структур; в екологічній сфері – неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів; в науково-технологічній сфері – вплив наукового та інтелектуального потенціалу за межі України; в інформаційній сфері – інформаційна експансія з боку інших держав, та витік інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави.

Таким чином, вирішення проблем захисту національної безпеки, зокрема, як і національних інтересів, в цілому, потребують вдосконалення законодавства, ефективного використання правового і інституціонального механізмів державної політики.

Список літератури:

1. Політологія / За редакцією О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. – Київ: Академія, 1998. – С. 316.
2. Гелей С. Рутар С. Політологія. – Київ: Знання, 1999. – С. 13
3. Політологія / За редакцією О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – Київ: Академія, 1998. – С. 322.
4. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30 – Ст. 141.
5. Декларація про державний суверенітет України // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 31. – Ст. 429.
6. Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. № 3/97 – ВР // Голос України – 1997. – 4 лютого – С. 5.
7. Там само. – С. 5.
8. Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. № 3/97-ВР // Голос України – 1997 – 4 лютого – С. 5.

Надійшла до редколегії 20.11.2000

*Т.В. Омельченко,
ад'юнкт каф. криміналістики Ун-ту внутр. справ*

Досудові провадження в кримінальному процесі України: становлення і розвиток

Ефективність правосуддя знаходиться в прямій залежності від того, який термін проходить від моменту вчинення злочину до моменту винесення вироку судом. Скорочення цього строку, при збереженні процесуальних гарантій прав особистості, – один з головних напрямків удосконалення кримінально–процесуальної форми. У цьому контексті слід зазначити, що кримінально–процесуальне законодавство деяких зарубіжних країн передбачає прискорене і спрощене провадження у кримінальних справах про злочини, які не являють великої суспільної небезпеки і є нескладними для розслідування (як правило, скоєні в умовах очевидності). Можливість існування різноманітних форм кримінального судочинства (диференціація кримінального процесу) широко обговорювалася в процесуальній літературі і знайшла як своїх прихильників, так і опонентів. Крім необхідності диференціації досудового провадження, висловлено чимало пропозицій щодо удосконалення системи стадій кримінального процесу. Чітка регламентація досудового провадження, особливо початкового етапу розслідування злочинів, є гарантією захисту прав і законних інтересів як потерпілих від злочину, так і осіб, які вчинили злочин. Думається, що при дослідженні проблем, пов'язаних із диференціацією кримінального процесу, крім кримінально–правового аспекту (наявність у матеріальному праві чіткого визначення ступеня суспільної небезпеки злочину) і кримінально–процесуального (складність розслідування, ступінь складності установалення фактичних